

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Реферат на:

ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

освітній ступінь «магістр»

на тему:

**«СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»**

Виконала: студентка II курсу, групи 614з,
Спеціальності: 016 Спеціальна освіта
Освітня програма: Спеціальна освіта
Чухно Галина Петрівна

Керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Лемещук М.А.

Рецензент:
кандидат педагогічних наук, доцент
Попиченко С. С.

Умань – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.....	7
1.1 Аналіз понятійно-категорійного апарату дослідження.....	7
1.2 Особливості соціальної адаптації дошкільників з особливими освітніми потребами.....	23
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.....	39
2.1. Сучасний стан сформованості компонентів соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами.....	39
2.2. Програма формування компонентів соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами.....	50
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи.....	61
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Процеси реформування спеціальної освіти в Україні вимагають від сучасної психологічної науки пошуку нових теоретичних засад та оптимальних шляхів розвитку та формування особистості дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Вивчення особливостей соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами у дошкільному віці зумовлена, перш за все, потребами педагогічної та психологічної практики. Саме діти з особливими освітніми потребами зазнають значних труднощів під час адаптації до умов навчального закладу, зокрема у дошкільному віці. Це перешкоджає процесу їхньої соціалізації, штучно ізолює таких дітей, утруднює розкриття внутрішнього потенціалу. Розкриття внутрішнього потенціалу, сприяння особистісному розвитку визначають центральними проблемами соціальної адаптації як багатоетапного процесу та результату входження індивіда в систему соціальних стосунків, оволодіння ним нормами та вимогами суспільства на даному історичному етапі.

Сучасна спеціальна дошкільна освіта декларує індивідуальний підхід в системі корекційного навчання, що стає методологічною основою для оновлення психолого-педагогічної допомоги саме для дітей з особливими освітніми потребами, які мають складні та специфічні особливості в своєму розвитку. Наукове обґрунтування та врахування цих особливостей на етапі входження в соціум для дітей цієї категорії може стати важливою умовою для покращення процесу їх соціальної адаптації. Це актуалізує пошукефективних засобів забезпечення процесу соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами у дошкільному віці.

Аналіз праць численних досліджень проблем розвитку та навчання дітей з особливими освітніми потребами (Н. Андрєєва, В. Каган, О. Нікольська, Г. Олей, К. Пірс, Т. Скрипник, С. Тортора, Е. Шоплер, І. Шпіцберг, Р. Шрамм, Д. Шульженко) дозволяє зробити висновок про суттєві труднощі цих дітей у

сфері соціальної взаємодії, яка є важливою складовою особистісного розвитку та одним із чинників забезпечення процесу соціальної адаптації.

Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідження містять вагомий експериментальні дані про особливості пізнавальної діяльності, методи формування соціально прийнятних форм поведінки, підходи до надання комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами різних вікових категорій (О. Арашатська, М. Вроно, Г. Гіллберг, Ю. Ерц, І. Логвінова, С. Маестро, К. Островська, Т. Скрипник, В. Тарасун, Т. Чинчараулі, О. Янушко).

Для цілісної життєдіяльності дітей з особливими освітніми потребами актуальним є висвітлення проблем адаптації цих дітей до соціуму. Водночас залишаються недостатньо висвітленими проблеми соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами у дошкільному віці.

Актуальність і недостатня розробленість поставленої проблеми і зумовили вибір теми кваліфікаційного дослідження: **«Соціальна адаптація дошкільників з особливими освітніми потребами»**.

Мета дослідження теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити програму формування компонентів соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. За результатами теоретичного аналізу уточнити зміст поняття «соціальна адаптація дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами».
2. Виявити особливості соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами.
3. Діагностувати стан сформованості компонентів соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами.
4. Обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність програми формування компонентів соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами.

Об'єкт дослідження – соціальна адаптація дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти з інклюзивним навчанням.

Предмет дослідження – програма формування компонентів соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у роботі використано комплекс теоретичних і експериментальних методів:

- *теоретичні:* аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури; метод теоретичного аналізу і синтезу.

- *емпіричні:* бесіда, тестування та експеримент з моделюванням ситуації для визначення рівнів соціальної адаптованості старших дошкільників з особливими освітніми потребами; спостереження за процесом спільної діяльності дітей з особливими освітніми потребами; педагогічний експеримент з констатувальним і формувальним етапами, які забезпечили розробку і перевірку ефективності запропонованої програми.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу здійснено на базі спеціального закладу дошкільної освіти (дитячий садок) № 569 м. Київ та дошкільного навчального закладу № 572 м. Київ.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні ключових дефініцій: «адаптація», «соціальна адаптація», «соціальна адаптація дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами» та визначенні особливостей сформованості компонентів соціальної адаптації дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами.

Практична значущість дослідження полягає у впровадженні програми формування компонентів соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами.

Апробація результатів дослідження. Зміст основних положень і результатів роботи подано у вигляді доповідей та виступів на звітних науково-практичних конференціях Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2022-2023рр.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (82 позиції), додатків. Повний обсяг роботи становить 79 сторінок, з них основного тексту – 68 сторінок.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми свідчить, що соціальна адаптація розглядається вченими як найвищий рівень адаптації особистості, одночасно як процес і результат оволодіння нею соціальними нормами і зразками соціальної поведінки та принципами реалізації власної діяльності з урахуванням соціального контексту. Соціальна адаптація теоретично може вважатись найвищим рівнем загального процесу адаптації людини, яка реалізується на рівні функціонування особистості в процесі її різних видів активної діяльності в соціумі. Цей рівень ґрунтується на сформованих компонентах попередніх рівнів, включає їх в себе, об'єднуючи в якісно нові психологічні феномени. Положення гуманістичного, особистісного, діяльнісного й онтогенетичного підходів слугували підґрунтям для уточнення змісту поняття «соціальна адаптація дошкільників з особливими освітніми потребами», яке визначається як процес та результат оволодіння дитиною з особливими освітніми потребами соціально прийнятними формами поведінки, взаємодії і стосунків з дорослими й однолітками, оволодіння новою соціальною роллю, що відповідає дошкільному віку та сприяє розкриттю її внутрішнього потенціалу.

Виявлено особливості соціальної адаптації дошкільників з особливими освітніми потребами. Встановлено, що у старшому дошкільному віці відбувається становлення передумов для соціальної адаптації особистості дитини у подальшій навчальній діяльності. Цими передумовами визначено сформованість ієрархії мотивів спілкування та діяльності; сформованість позитивного та успішного образу «Я»; сформованість кола дружніх міжособистісних стосунків; сформованість актуальної соціальної ролі вихованця; сформованість достатнього рівня довільної саморегуляції поведінки дитини. Стосовно дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, соціальна взаємодія розуміється нами як система дій дитини і дорослого під час спільної діяльності (спілкування, предметно-маніпулятивна

чи ігрова), які характеризуються взаємопов'язаністю, взаємозумовленістю, та в результаті яких формуються стосунки між дитиною та дорослим різної емоційної модальності.

Діагностовано стан сформованості компонентів соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами. Нами було виокремлено рівні соціальної адаптованості дошкільників з особливими освітніми потребами: низький, середній та достатній.

За результатами констатувального етапу дослідження встановлено, що у дошкільників із особливими освітніми потребами переважає стан дезадаптованості, який відповідає низькому рівню соціальної адаптованості та зумовлений низьким рівнем сформованості компонентів соціальної адаптації. Низький рівень сформованості соціального компоненту у дошкільників з особливими освітніми потребами розкривається в таких особливостях як: переважанням соціометричного статусу «знехтуваних» та «ізольованих» однолітками; низькому рівні здатності виконувати соціальну роль; несформованості здатності до налагодження і підтримки ефективної соціальної взаємодії; поведінка дитини має виражений дезадаптивний характер: відсутнє ефективне спілкування з дорослим та однолітками; діяльність характеризується як маніпулятивно-предметна; спостерігаються прояви високого рівня психоемоційного напруження, тривожності; відсутня рольова поведінка; повне або часткове нерозуміння зверненого мовлення; переважають реактивні форми поведінки під час більшості режимних та комунікативних ситуацій.

Обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність програми формування компонентів соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами. Зміст означеної програми полягає в оптимізації соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами шляхом стимулювання процесу формування її структурних компонентів. Реалізація завдань програми передбачає кілька напрямів роботи: психолого-педагогічний вплив на дітей, просвітницька робота з батьками, освітній вплив

на педагогів. Для формування соціального компоненту передбачалось використання комплексу ігрових групових занять з однолітками.

Апробація на практиці програми, засвідчила ефективність її застосування як дієвого інструменту оптимізації процесу соціальної адаптації старших дошкільників з особливими освітніми потребами. За результатами формувального етапу дослідження зафіксовано позитивну динаміку у рівнях соціальної адаптованості загалом та у рівнях сформованості компонентів соціальної адаптації дошкільників із особливими освітніми потребами. Про позитивну динаміку у формуванні соціального компоненту свідчить зростання кількості дітей із другим і третім типом емоційної експансивності, зі соціометричним статусом «прийнятих» та зменшенням дітей зі статусом «ізольованих» та з низьким рівнем здатності до соціальної взаємодії.